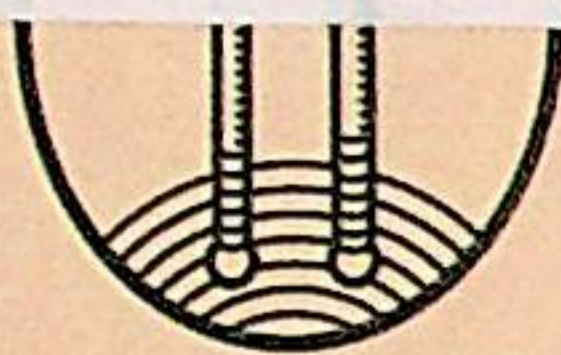

1548137

КНЯЗІ І ГЕТЬМАНИ УСІЄЇ РУСИ

«Через шаблю
маєм право»

Злети і падіння
козацької держави
1648–1783 років

ІСТОРІЯ БЕЗ ЦЕНЗУРИ

КЛУБ
ДОЗВІЛЯ

Зміст

Вступ	3
КОЗАЦЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1648—1649 рр.	7
«Збудоване руками можна руками й зруйнувати». Десятиліття золотого спокою Речі Посполитої	7
«Ляхи запхали нас у міх, але не зав'язали». Суботівська скринька Пандори.....	10
«Східні креси» Речі Посполитої у вогні. Заграва під Жовтими Водами	14
«Військо наше розгромлене й розбите вщент». Корсунська катастрофа коронної армії.....	17
«Рідко хто в тій крові у той час рук своїх не умочил». Криваві жнива літа 1648-го	19
«Перина», «Латина» і «Дитина» й інші невдачливі «пани-пилявчики». Пилявецька ганьба Речі Посполитої.....	25
«Все, що живе, вирушило в путь». Західний похід Війська Запорозького.....	30
Аби «нам паном і царем был». «Возз'єднання» Хмельницьким України з Росією вже 1648 р.?	33
У виборі найменшого зла. Пошук Військом Запорозьким претендента на «короля руського»	36
«Мойсей Руський, спаситель, освободитель і визволитель народу з лядської неволі»	40
«Не стане мені більше нога жодного князя й шляхотки в Україні». Переяславські страхи воеводи Кисіля	43
Чому цар «їх, православних, від милості своєї відганяє і в нашому розоренні не хоче ратними людьми допомогти»?	45
«Все, що живо, поднялося в козацтво». Облога Збаража 1649 р.	47
Піррова перемога Радзивілла під Лоевом.....	49
«Перший цвіт польської шляхти був стертий рукою ворога». Зборівський тріумф Війська Запорозького	54
«Гаразд, королю, мовиш!» Зборівський компроміс чи зборівське розчарування 1649-го?	57
«Бодай Хмеля Хмельницького перва куля не минула». Гетьман Війська Запорозького Його Королівської Милості?.....	61

«ЗАСВІТ ВСТАЛИ КОЗАЧЕНЬКИ В ПОХІД З ПОЛУНОЧІ».	
ЗВИТЯГИ ТА ШАЛЕНСТВА ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ	
ПОЧАТКУ 1650-х.....	65
«Проклята справа», або Рубікон у Красному.....	65
«Був ранок. Був туман. Було сто тисяч війська».	
Відвага та жертвність Берестецької битви	69
«Неуважний полковник» чи «відважний лицар» Мартин Небаба?	
Сіверський театр кампанії 1651 р.: Гомель, Сож, Ріпки... ..	78
«Безбожні єретики церкви Божі попалили».	
Здобуття Києва князем Радзивілом	81
«Олена Прекрасна» української історії: трагічна розв'язка романтичної історії.....	84
«Прийшов кінець такому сатані». Безславна смерть шляхетського вождя.....	86
Писаний кров'ю Білоцерківський мир	88
Програно битву, але не війну. Козацька Україна після берестецького катарсису	90
Кривавий козацький батіг у битві під Батогом.	
Жорстока проза «романтичного походу» коронної шляхти.....	95
«Якщо Вашій Милості не хочеться поріднитися зі мною добровільно, то маємо достатньо війська, аби силою змусити це зробити». Родичання гетьмана з молдавським князівським родом	100
Кров, багнюка й зрада Жванецької кампанії 1653-го	104
ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ВИБІР 1654 р.	108
«Гетман будет в братстве не так, как крымской хан; не будем тесноты никакие чинить»	108
«Чтоб их не отпустит в подданство турецкому салтану или крымскому хану». Українське питання в рішеннях Земського собору 1 жовтня 1653 р.....	110
«Государево дело делать во всем по ево, государеву, указу».	
Посольська місія боярина Бутурліна в Україні.....	112
Скільки ж рад відбулось у Переяславі 8 січня 1654 р.?	116
«Государь вольностей у вас не отимаєт».	
Переяславські переговори 9—10 січня 1654 р.	121
«В начале изволь, Твое Царское Величество, подтвердить права и вольности наши войсковые, как из веков бывало в Войске Запорожском»	123
«Указал государь, и бояре приговорили: быть так по их челобитью». Договір 1654 р.	127
СВІТ ПІСЛЯ ПЕРЕЯСЛАВА. ВІЙНИ, ЗМОВИ,	
ЗРАДИ Й КОАЛІЦІЇ.....	130
«Гетманство запорожское, шляхетство и староство, которое твоей милости в Украйне полюбитца».	
Реакція Варшави на Переяславську угоду.....	130

Пригадуючи «ті всі великі часи, коли могли хліб і сіль разом їсти, як брат з братом». Дипломатична боротьба за Крим.....	133
«Білоруський фронт» російсько-польської війни за Україну	138
«Не можна було розгледіти, кого рубали: хто наш, а хто ворог». Немилосердна січа на «Дрожи-полі».....	142
«Доки козацька шабля зайшла, доти також мусить бути й козацьке панування». Українська перспектива в світлі шведського Потопу Речі Посполитої.....	144
«А без воєвод в черкаських городах бути негоже». Складні питання українсько-російських взаємин 1656—1657 рр.....	149
«Медовий місяць царської вірності закінчився?» Курс на Фейєрвар і Стокгольм.....	153
Перший план поділу Речі Посполитої та участь у ньому України.....	157
«СМІЛИВИМ МАРС ДОПОМАГАЄ».	
СПОДІВАННЯ ТА ТРИВОГИ КІНЦЯ 1650-х.....	160
«Скоро вітатимемо Вас у Варшаві». Участь козацьких полків у здобутті столиці Корони Польської	160
Білорусь у складі Української держави.....	164
«А царська де величність над ним, гетьманом, і над усім Військом Запорозьким вчинив був немилосердя своє».....	168
Гетьман помер — нехай новий гетьман? Україна на переломі: виклики осені 1657-го	172
Гетьманувати «за» чи «проти» царя? Чи стояла така дилема перед Виговським?.....	176
Протигетьманська опозиція в Україні та Москва: взаємодія заради чого?.....	179
«Коло куф горілчаних засівши, вже не сподівалися відміни своєму щастю». Мало переможців — багато переможених у громадянському протистоянні першої половини 1658-го.....	182
«Козаки хочуть собі бути Голландією чи Швейцарією». Приваби Гадяцької унії 1658 р.	184
«Ти зі смертю приїхав і смерть мені привіз». Проблеми ратифікації унії.....	188
«Густо поля встелили трупом і рідко хто втік до табору». Конотопська битва 1659-го.....	191
ВІЙНА БЕРЕГІВ. ПРОЛОГ ПОЧАТКУ 1660-х.....	195
Чи можна увійти двічі в одну й ту саму річку? Переяславська рада 1659-го.....	195
«Всегда от старшины и полковников был поносимый и стужаемый». Важкий початок гетьманування молодого Хмельничченка.....	198
Слободищенські жахіття Хмельницького	201
«Люди близькі, а в недалекому минулому — товариші по борні». Чуднівське дежавю 1660-го.....	203

«І старшина, і козаки, і чернь хитаються, а говорять, хто буде в силі, того де і ми, Черкаси». Україна поділена: версія початку 1660-х.....	205
«Розумний і статечний» Сомко, впливовий Золотаренко чи «цікавий у річах» Брюховецький? Хто виявиться найспритнішим у гонитві за булавою	207
«Берегти накріпко, щоб Брюховецького не втратити, а він насправді вірний». «Чорна рада» 1663-го	211
«А старшини жупани кармазиновіе на серяги миняли». Соціальна революція літа 1663-го?.....	214
«Буде все так, як було при Виговському». Неочікувані метаморфози гетьмана Брюховецького	217
«Через одні ворота впускали поляків, а через інші — московитів». Дивна війна на Лівобережжі 1663—1664 рр.	220
«Ніколи ще Україна не палала таким страшним бунтом, як тепер». Содом і Гоморра на Правобережжі початку 1660-х.....	224
Гетьман, воєвода, сенатор і «промотор всіх нинішніх бунтів в Україні». Катарсис Івана Виговського.....	227
«Ныне на Украйне... ничего доброго нет, всяк в свой нос думает». Сум'яття 1665-го.....	229
«ХОЧУ НА МОСКВІ ОДРУЖИТИСЯ».	
ЗАГРАВАННЯ ГЕТЬМАНА БРЮХОВЕЦЬКОГО	
З ЦАРЕМ І ЙОГО НАСЛІДКИ	232
«Бачити пресвітлі царські очі». Дипломатичні церемонії, ранги та люди першого гетьманського посольства до Москви	232
Контроверсії епохальних Московських статей 1665-го	237
Аби «де его государ пожаловал, не женя, не отпускал». Загадки одруження гетьмана-боярина	239
«У нас де в предках бояр не бувало». Реакція українських станів на домовленості гетьмана з царем	242
«А то де толко за гетманом и дела, что ведми зжот». Середньовічне мракобісся в ранньомодерному Гадячі.....	244
ВІЙНА БЕРЕГІВ. ТРАГІЧНА РОЗВ'ЯЗКА КІНЦЯ 1670-х	247
Давид проти Голіафа. Провокування гетьманом Дорошенком війни з Варшавою.....	247
«Усім козакам некорисний Андрусовський торг».....	249
«Мова йде не про ремінчик, але про цілу шкуру нашу». Війна з Москвою на Лівобережжі	251
«Забит правильно». Остання рада гетьмана Брюховецького	256
Глухівський компроміс 1669-го	259
Османський еялет на землях України в часи правління короля-українця	262
Швидкоплинна переяславська велич гетьмана 1674-го: ціна возз'єднавчої авантюри Івана Самойловича	264

Іван Сірко, яким ми його не знаємо: війна з Москвою, сибірська неволя, різанина одноплемінників	266
«Паде, паде Украина тогочасная малороссийская... аки Вавилон». Чигиринські походи та Чигиринські оборони другої половини 1670-х.....	269
У ВІДБЛИСКАХ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ. ГЕТЬМАНАТ НАПРИКІНЦІ XVII — ПОЧАТКУ XVIII ст.ст.....	274
«Ще перо на трактатах не висохло, а лівобережний гетьман перейшов на Правобережжя». «Вічний мир» 1686-го та Коломацька змова 1687-го.....	274
«Золотий кафтан на соболях», або Непроступний Крим князя Голіцина	276
Іван Мазепа — життя «за» царя	278
«Населення Козацької України живе у добробуті й приспівуючи»	280
Чужа війна. Українське козацтво в боротьбі Москви за вихід на Балтику	282
«Диявол його сюди несе. Всі мої плани перевернув». Чому Карл XII попрямував на Москву через Полтаву?	285
«Братія, прийшла наша пора». Гетьман проти царя.....	288
«Этот очень хитер, может Мазепе уравнился». Вибори без вибору 1708 р.	291
«Изменническое гнездо разорено и искорено!» Російсько-шведське змагання за Запорозьку Січ	292
«Тріщать, бряжчатъ шаблюки голі, грім із гармат заклекотів». Полтавська битва	295
Катастрофа під Переволочною.....	300
Не допустити корупції в Україні. Військо без держави, Конституція — для майбутнього	301
«ЦЕ ТОЙ ПЕРВИЙ, ЩО РОЗПИНАВ НАШУ УКРАЇНУ, А ВТОРАЯ ДОКОНАЛА...» ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ЯК ПОЛЕ РЕФОРМАТОРСЬКИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ ПЕТРА I ТА ЙОГО НАСТУПНИКІВ	306
«У Івана — плахта, а в Насті — булава»? Україна в «післяполтавську» добу.....	306
«На их место определитъ добрых и верных». Кадрова політика Петра I в Україні.....	309
«Не Мазепа проклятий Іуда, а нинішній гетьман проклятий Іуда, що не стоїть за Україну і москалі її розоряють».....	311
«Свинного сала по розсмотренію». Чому царю не смакувало українське?	312
«От Полуботка правленію надлежащему быть я не надеюсь, ибо он совести худой».....	316
«Вот я вас согну так, что и другие треснут». Російський бригадир у боротьбі з українськими автономістами.....	321

«Как всем известно, что со времен первого гетмана Богдана Хмельницкого, даже до Скоропадского, все гетманы явились изменниками»	323
«Знаю, що мене, за московським звичаєм, чекають кайдани». Скарби гетьмана — уявлені та справжні.....	325
Золота осінь козацької державності. Ще одні вибори без права вибору, та гетьман, котрому немає альтернативи.....	328
«Гетьману надалі бути не мислиться, а бути Правлінню в шести персонах». Друге скасування гетьманства російською владою.....	331
«Москалики-соколики, поїли ви наші волики, А вернетесь здорові — поїсте й останні корови». Україна в Російсько-Турецькій війні 1730-х рр.....	332
Пастух, президент Академії наук, гетьман, граф і камергер. Неймовірна гра долі Кирила Розума	337
«Ты Великая, а я Малая, живем в смежных странах». Проекти ушляхетнення України	341
«Коли в Малоросії не буде гетьмана, то треба намагатися, щоб і назва гетьманів щезла». Ліквідація Гетьманату Катериною II.....	343